

Davlat byudjeti va uning ahamiyati

Tursunqulov Ravshan Abdulxay o'g'li,

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 2-kurs magistranti.

Orcid: 0009-0003-6503-1633

Ilmiy rahbar "Yashil" iqtisodiyot barqaror biznes kafedrası

PhD. R.A.Saydaqulov, Maslahatchi DSc Q.N.To'xsanov

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida davlat byudjeti orqali amalga oshirilayotgan moliyaviy siyosatning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilinadi. Asosan davlat byudjeti iqtisodiyotni barqarorlashtirish, uni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, tashqi qarz yukini kamaytirish, investitsion muhitni yaxshilash hamda xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlarda muhim moliyaviy vosita sifatida ko'rilmoqda. Shuningdek, ijtimoiy sohani rivojlantirish, aholi farovonligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda davlat byudjetining roli alohida ta'kidlanadi.

Tadqiqot davomida davlat byudjeti vositasida amalga oshirilgan iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar tahlil qilinib, ularning mamlakat iqtisodiy o'sishiga ta'siri ochib beriladi. Jumladan, budjet mablag'larining oqilona taqsimlanishi, investitsion faoliyatni rag'batlantirishga qaratilgan choralar va ijtimoiy himoya dasturlariga ajratilayotgan resurslar davlat moliya siyosatining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Maqolada davlat byudjeti faqatgina xarajat va daromadlarni muvozanatlashtirish vositasi emas, balki mamlakatda iqtisodiy siyosatning strategik yo'nalishlarini belgilovchi hamda ularni amalda ro'yobga chiqaruvchi asosiy mexanizm sifatida talqin etiladi. Shu jihatdan, O'zbekistonda olib borilayotgan byudjet siyosati mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligi va uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim o'rin tutmoqda.

Kalit so'zlar: Davlat moliya siyosati, ustuvor yo'nalishlar, iqtisodiy modernizatsiya, diversifikatsiya, tashqi qarzlarni kamaytirish, investitsiya muhiti, xususiy sektor,

Kirish

Yaqin o'tmishdagi tajriba shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatgan asosiy omillardan biri bu – moliyaviy siyosatning sustligi va strategik yondashuv yetishmasligi bo'lgan. Uzoq yillar davomida davlatning moliya tizimiga va uning iqtisodiyotni boshqarishdagi rolga yetarlicha e'tibor qaratilmadi. Moliya tizimining iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi strategik vosita sifatida baholanmasligi, uni ikkinchi darajali element sifatida ko'rishga olib keldi.

Natijada, moliyaviy siyosat iqtisodiy muammolarni hal qilishga qaratilgan samarali vositalarni ishlab chiqishda ojiz bo'lib qoldi. Mavjud moliyaviy instrumentlar to'g'ri ishlatilmadi, ularning rivojlanishga xizmat qiluvchi kuchli

taflari yetarlicha ishga solinmadi. Byudjet siyosatining strategik rejalar asosida emas, balki qisqa muddatli manfaatlarga asoslangan tarzda yuritilishi esa iqtisodiy barqarorlikni izdan chiqardi.

Shuningdek, uzoq muddatli rivojlanish konsepsiyalarining ishlab chiqilmasligi, tizimli tahlillarning yetishmasligi va iqtisodiy siyosatdagi o'zgaruvchanlik mamlakat iqtisodiyotini murakkab holatga olib keldi. Bu esa davlat moliyaviy siyosatining faqat mavjud muammolarni yengillashtirish emas, balki ularni tubdan hal qilishga qaratilgan strategik tamoyillar asosida qayta ko'rib chiqilishi zarurligini anglatdi.

Endilikda davlat byudjeti iqtisodiy boshqaruvning eng muhim strategik asosi sifatida ko'rilmogda. U nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki rivojlanishni jadallashtirish va ijtimoiy adolatni qaror toptirishda ham yetakchi rol o'ynamoqda.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda yangi iqtisodiy tuzum — bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni boshlandi. Bu jarayon nafaqat ishlab chiqarish va mulkchilik shakllarida, balki moliyaviy tizim va moliyaviy munosabatlarda ham tub o'zgarishlarni talab etdi. Ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida bo'lgani kabi, moliya sohasida ham chuqur va keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirish zaruratga aylandi.

Ayniqsa, davlat byudjeti tizimi, soliq siyosati, fiskal boshqaruv va budjet mablag'laridan samarali foydalanish tamoyillarini zamonaviy talablarga moslashtirish bozor munosabatlariga mos iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qildi. Moliya sohasidagi islohotlar orqali davlat moliyaviy resurslarini qayta taqsimlash, iqtisodiy o'sish uchun zarur infratuzilmalarni rivojlantirish, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish imkoniyati yaratildi.

Xususan, mustaqillikning dastlabki yillarida davlat byudjeti tizimini shakllantirish, moliyaviy nazoratni mustahkamlash va moliyaviy intizomni ta'minlash borasida muhim qadamlar qo'yildi. Ushbu islohotlar moliyaviy siyosatning iqtisodiyotni boshqarishdagi rolini kuchaytirib, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlik sari yo'l ochdi.

Davlat moliyasi davlatning markazlashgan pul daromadlarini shakllantirish va ulardan o'z funksiyalarini to'laqonli bajarish maqsadida turli yo'nalishlarda foydalanish bilan bog'liq munosabatlar yig'indisidir. Bu munosabatlarning turli-tumanligi asosida davlat moliyasining bir qator aniq tashkiliy shakllari shakllanadi [1], bular:

- davlat byudjeti;
- davlatning byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalari;
- davlat krediti;
- davlat korxonalari moliyasi.

Iqtisodiy mazmuniga ko'ra davlat moliyasi – davlatning va uning mulkidagi davlat korxonalarining ixtiyorida moliyaviy resurslarning shakllanishi va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish, jamiyat a'zolarining ortib borayotgan ijtimoiy-madaniy ehtiyojlarini qondirish, mamlakat mudofaasi va davlat boshqaruvini

ta'minlash bo'yicha xarajatlarning amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lgan, yalpi ichki mahsulotning qiymatini taqsimlash va qayta taqsimlash asosida sodir bo'ladigan pul munosabatlari yig'indisidir [2].

Davlat moliyasi sohasida sodir bo'ladigan pul munosabatlarining subyektlari bo'lib davlat (hukumatning tegishli organlari timsolida), yuridik shaxslar (korxona va tashkilotlar timsolida) va jismoniy shaxslar ishtirok etadilar.

Davlat moliyasi – moliyaviy resurslarning markazlashgan jamg'armalarini shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish bilan bog'liq real pul aylanmasida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar majmuidir [3].

Davlat moliyasi davlatning iqtisodiy faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy vositalarni boshqarish jarayonini o'z ichiga oladi. U quyidagi asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi:

Moliyaviy resurslarni shakllantirish: Davlat moliyaviy resurslarni soliqlar, bojxona to'lovlari va boshqa manbalar orqali shakllantiradi.

Resurslarni taqsimlash va foydalanish: Olingan mablag'lar davlat byudjeti orqali taqsimlanadi va turli sohalarda foydalaniladi. Masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash, mudofaa, ijtimoiy himoya va boshqalar.

Iqtisodiy munosabatlarni boshqarish: Davlat moliyasi iqtisodiyotni barqarorlashtirish, iqtisodiy o'sishni ta'minlash va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Moliya tizimida real pul aylanmasi – bu qiymat harakatini yuzaga keltiruvchi hamda pul to'lovlari va hisob-kitoblar oqimlari bilan birga kuzatiluvchi iqtisodiy jarayondir. Real pul aylanmasi ob'ekti sifatida kengaytirilgan ishlab chiqarishning moliyalashtirish manbalari hisoblanuvchi moliyaviy resurslar namoyon bo'ladi [4].

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan davlat moliya siyosatining ustuvor yo'nalishlari har tomonlama tahlil qilindi. Mazkur tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar asos qilib olindi:

1. Tahlil metodlari: Davlat moliya siyosatini chuqur o'rganish uchun, avvalo, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining so'nggi yillarda qabul qilingan farmonlari, strategik dasturlari hamda moliyaviy islohotlar asos sifatida o'rganildi. Bu hujjatlar orqali davlat moliyasi sohasida belgilangan ustuvor yo'nalishlar, ularning maqsadi va kutilayotgan natijalari aniqlashtirildi.

2. Analitik yondashuvlar: Davlat byudjeti va moliya tizimi faoliyatining shaffofligi, fiskal tavakkalchiliklar (ya'ni, byudjetning o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga nisbatan barqarorligi) darajasi, shuningdek, davlatning moliyaviy aktivlari va majburiyatlari bo'yicha hisob yuritish mexanizmlari chuqur o'rganildi. Bu orqali davlat moliyasining barqarorligi va moliyaviy boshqaruv samaradorligiga baho berildi.

3. Komparativ (taqqoslov) tahlil: O‘zbekistonning iqtisodiyotni barqarorlashtirishga qaratilgan moliyaviy siyosati boshqa mamlakatlar (jumladan rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar)da qo‘llanilgan yondashuvlar bilan solishtirildi. Bu solishtirma tahlil asosida O‘zbekiston tajribasining o‘ziga xos jihatlari, afzalliklari va takomillashtirish zarur bo‘lgan sohalar aniqlab berildi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, davlat moliya siyosati nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, balki investitsiyalarni jalb etish, xususiy sektorni rivojlantirish hamda aholining turmush darajasini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur metodik yondashuvlar asosida olib borilgan tahlillar ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Adabiyotlar sharhi.

O‘zbekiston davlat moliya siyosatining ustuvor yo‘nalishlari yuzasidan so‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy va amaliy tadqiqotlar ushbu sohaning chuqur tahlil etilganini ko‘rsatadi. Jumladan, Jumaniyazov va Abdurasulov (2022) o‘z tadqiqotlarida O‘zbekiston davlat moliya tizimidagi islohotlarni tahlil qilib, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish va tizimni yanada rivojlantirish bo‘yicha aniq tavsiyalar ilgari surganlar. Ular, ayniqsa, moliya tizimining shaffofligini oshirish, moliyaviy aktivlar va majburiyatlarni to‘g‘ri boshqarish hamda davlat budjeti ijrosining ochiqqligini ta‘minlash zarurligini alohida ta‘kidlaganlar[5].

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida tasdiqlangan “2020–2024-yillarda O‘zbekiston Respublikasi davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasi” davlat moliya siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini huquqiy asosda belgilab bergan muhim hujjatlardan biridir. Ushbu strategiya quyidagi asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

- Davlat byudjeti siyosatining o‘rta va uzoq muddatli prognozlarini ishlab chiqish,
- Budget jarayonida fuqarolarning ishtirokini oshirish,
- Davlat moliyaviy nazorati va hisobot tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish,
- Fiskal tavakkalchiliklarni aniqlash va ularni kamaytirish.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator farmon va farmoyishlari davlat moliyasini modernizatsiya qilish, iqtisodiy islohotlarni jadallashtirish va davlat siyosatini raqamli platformalarga asoslangan holda amalga oshirish yo‘nalishida muhim o‘rin tutadi. Masalan, PF-5953-sonli Farmon asosida “Yagona budget klassteri”ni yaratish, byudjet xarajatlarini oqilona rejalashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar belgilanmoqda.

Umuman olganda, ushbu ilmiy ishlanmalar va hukumat tomonidan tasdiqlangan strategik hujjatlar davlat moliya siyosatining nafaqat iqtisodiy

barqarorlik, balki ijtimoiy adolat, hisobdorlik va ochiqlikka asoslangan modernizatsiya yo'lida olib borilayotganini tasdiqlaydi.

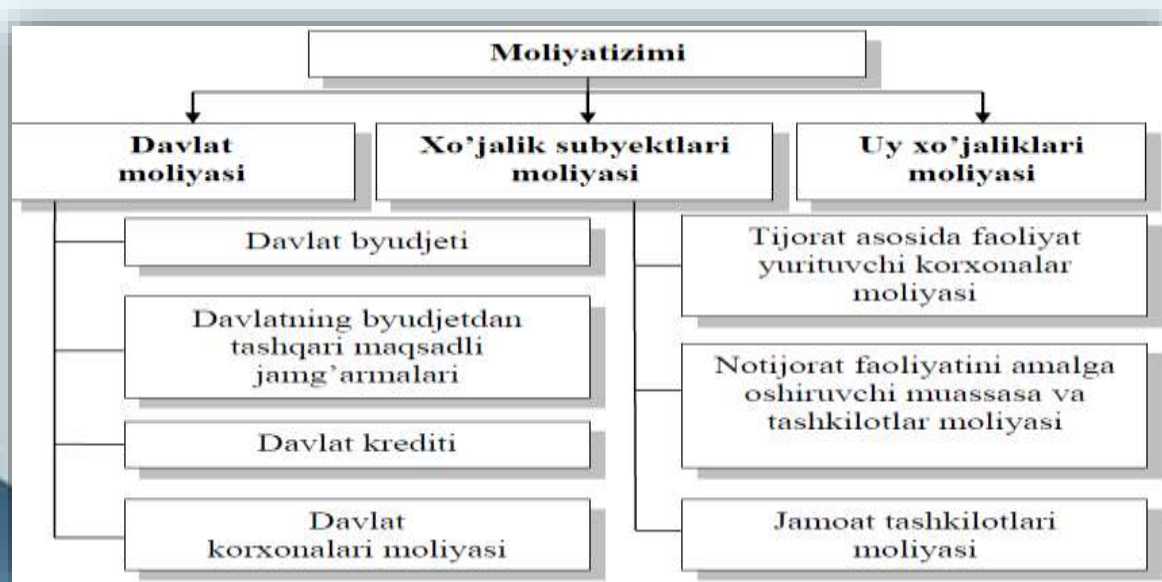
Tahlil va natijalar.

O'zbekiston Respublikasi davlat moliya siyosatining ustuvor yo'nalishlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilish: Ushbu yo'nalish asosan sanoat, qishloq xo'jaligi, energetika va xizmat ko'rsatish sohalarini modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilishga qaratilgan. Davlat tomonidan qabul qilingan islohotlar va investitsiya dasturlari iqtisodiy o'sishni tezlashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish orqali amalga oshirilmoqda [6].

Tashqi qarzlarni kamaytirish va davlat moliya tizimini shaffof qilish: Davlat moliya tizimini shaffof qilish va tashqi qarzlarni kamaytirish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar ko'rildi. Xususan, davlat byudjetining daromad va xarajatlarini ochiq va shaffof qilish, soliq tizimini optimallashtirish va davlat qarzlarni samarali boshqarish choralari ko'rildi [7].

Investitsiya muhitini yaxshilash va xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash: Investitsiya muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirish bo'yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Investitsiya loyihalarining amalga oshirilishini qo'llab-quvvatlash, investitsiya kiritish tartiblarini soddalashtirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash choralari ko'rilgan [8].

1-rasm. O'zbekiston Respublikasi Davlat moliya tizimining tarkibiy tuzilishi [10].

Davlat moliyasi – makroiqtisodiy tartibga solishning kuchli dastagidir. Ushbu instrumentdan mohirona foydalangan holda davlat iqtisodiy o'sish sur'atlarini tartibga solish, pul birligi barqarorligini saqlab turish, ssuda foizlari darajasini tartibga solish, kon'yunktur tebranishlarni silliqlash kabi turli vazifalarni hal qilishi mumkin.

Ushbu bo‘limda biz davlat moliyasining mohiyati, tushunchalari va asosiy tarkibiy qismlarini ko‘rib chiqamiz.

Ijtimoiy sohani rivojlantirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash: Ijtimoiy sohani rivojlantirish bo'yicha keng qamrovli dasturlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya va madaniyat sohalarini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar olib borilmoqda. Bu esa o'z navbatida, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va aholining hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi [9].

Davlat moliyasi – bu moliyaviy resurslarning markazlashgan fondlarini shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish bilan bog‘liq holda real pul aylanmasida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar majmuidir [11].

Davlat moliyasi—bu davlat faoliyatining asosidir; faqat etarli miqdordagi mablag‘larni tasarruf etgan holdagina davlat ijtimoiy siyosatni amalga oshirishi, iqtisodiyotning alohida tarmoqlarini qo‘llab-quvvatlashi, ilmiy tadqiqotlar o‘tkazishi yoki mudofaani ta’minlashi mumkin.

Har bir mamlakatning normal ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jihatdan rivojlanishi uchun samarali faoliyat qiluvchi davlat zarur. Davlat jamiyatga va mamlakat fuqarolariga zarur tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish, iqtisodiyot va ijtimoiy tarmoqlarning samarali faoliyat qilishi uchun me’yoriy va institutsional tuzilmalarning qonuniy asoslarini yaratish va shu bilan o‘z fuqarolarining yashashi va ishlashi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, moddiy va boshqa shart-sharoitlarni yaratib berish vazifalarini bajaradi. Shu vazifalardan kelib chiqqan holda davlatning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat.

Davlat yuqorida bayon qilingan o‘z funksiyalarini muvaffaqiyatli bajarishi, shuningdek, mamlakat taraqqiyotining har bir bosqichida dolzarb bo‘lgan strategik maqsad va vazifalarni amalga oshirish uchun mamlakatda yaratilgan moliyaviy resurslarning ma’lum bir qismini o‘z qo‘lida to‘plamog‘i obyektiv zaruriyatdir. Aynan shu obyektiv zaruriyatning mavjud bo‘lishi davlat moliyasining mavjud bo‘lishini va amal qilishini taqozo etadi.

Moliya tizimi uchun, umuman olganda, quyidagi davlat moliyasini boshqarish funksiyalari hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi: rejalashtirish, tashkil etish, rag‘batlantirish, nazorat [12].

1. Rejalashtirish funktsiyasi maqsadlarni shakllantirish va ularga erishish yo‘llarini tanlashni o‘z ichiga oladi. Rejalashtirish funktsiyasiga, odatda, rivojlanish maqsadlari va ustuvorliklaridan kelib chiqqan holda vaqt jihatidan cheklangan moliyaviy resurslar hajmini taqsimlash, ularni respublika va mahalliy byudjetlar o‘rtasida qayta taqsimlash ham kiritiladi. Mazkur funktsiya tegishli moliya yili va istiqbol uchun byudjetlar, moliyaviy resurslar balanslari, soliqqa tortish tartiblari va boshqalar tuzish orqali amalga oshiriladi.

2. Tashkil etish funktsiyasi byudjet tuzilishi va byudjet tasnifini o‘z ichiga olib, byudjetni tuzish, tasdiqlash va bajarish tartibini belgilash, vakolatli kredit

muassasalarini tanlash, byudjet jarayonida qonunchilik va ijro hokimiyati organlari vakolatlarini cheklash, moliya organlarining funktsional bo'linmalarining huquq va majburiyatlarini aniqlash zaruratini taqozo etadi. Davlatning byudjet oqimlari va moliyaviy resurslarini tartibga solish va nazorat qilish ichki tizimini tashkiliy tuzish jarayoni ushbu jarayonga bog'liq.

3. Rag'batlantirish funktsiyasi maqsadlarni ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan faoliyatga asoslanadi. Ushbu funktsiya yordamida moliyaviy faoliyatga ta'sir etuvchi va uning pul mablag'lariga ehtiyojini hisobga oluvchi omillar tushuntiriladi. Moliyaning taktik va strategik jihatlarini bo'yicha qaror qabul qilish jarayonida xodimlarning xulq-atvorini belgilovchi omillar muhim o'rin tutadi.

4. Nazorat funktsiyasi belgilangan maqsadlarni amalga oshirishga ko'maklashishni anglatadi. Bu natijalarni baholash etaloni, mezonni hisoblanuvchi norma va normativlar ishlab chiqish, erishilgan yutuqlarni belgilangan maqsadlar va o'rnatilgan mezonlar bilan solishtirish, moliyaviy faoliyat shart-sharoitlari va omillariga zaruriy o'zgartirishlar kiritishni ta'minlash kabilarni o'z ichiga oladi.

Davlat moliyasining real pul aylanmasini tartibga solish bilan bog'liq funktsiyalari:

Davlat moliyasining taqsimot funktsiyasi shundan iboratki, qayta yaratilgan qiymatni taqsimlash va qayta taqsimlash orqali umumdavlat ehtiyojlari ta'minlanadi, iqtisodiyotning ijtimoiy sektorini moliyalashtirish manbalari shakllanadi, yagona byudjet tizimi doirasida byudjetlar va byudjetdan tashqari fondlar balanslashtirilganligiga erishiladi.

Davlat moliyasi moliya resurslarini markazlashgan fondlar tizimi orqali qayta taqsimlash asosida ishlaydi. Ushbu funktsiya yordamida ular alohida tarkibiy tuzilmalar doirasida bo'lgani kabi, umumdavlat miqyosidagi ishlab chiqarish jarayonlariga xizmat qiladi. Taqsimot funktsiyasi shundan iboratki, qayta yaratilgan qiymat byudjet, banklar, kontragentlar oldida korxonalarining moliyaviy majburiyatlarini bajarish maqsadida taqsimlanishi lozim. Uning natijasi markazlashgan pul mablag'lari fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish, iqtisodiyotning noishlab chiqarish sohasini ta'minlash sanaladi.

Moliyaning taqsimot funktsiyasini amalga oshirishning asosiy ob'ektlari byudjetga va byudjetdan tashqari fondlarga majburiy to'lovlar, shuningdek, byudjet defitsitini moliyalashtirish manbalari hisoblanadi. Turli darajadagi byudjetlar o'rtasida daromadlarni qayta taqsimlash jarayoni alohida o'rin tutadi. 2. Davlat moliyasining nazorat funktsiyasi davlatning o'zi ham qatnashayotgan real pul aylanmasida, markazlashgan pul mablag'lari fondlari shakllanishida nazoratni amalga oshirishdan iborat. Nazoratning ikki shakli mavjud: moliyaviy ko'rsatkichlar, to'lovlar va hisob-kitoblardagi o'zgarishlar ustidan nazorat; moliya strategiyasi amalga oshirilishini nazorat qilish.

Birinchi holda majburiy yoki ogohlantiruvchi xarakterdagi choralarni qo‘llovchi sanktsiyalar va rag‘batlantirish tizimlari qo‘llaniladi. Ikkinchi holda gap uzoq muddatli moliya siyosatini amalga oshirish haqida borib, bunda asosiy e‘tibor o‘zgarishlarni oldindan ko‘ra olish va ularga moliyalashtirish tartibi va shartlarini moslashtirishga qaratiladi. Moliya tizimidagi muntazam o‘zgarishlar, yangilanishlar bunga hukumatning barcha bo‘g‘inlaridan mutanosib javobni taqozo etadi. Moliyaning nazorat funktsiyasi doimo aniq namoyon bo‘ladi. U muayyan darajadagi byudjetga, byudjetdan tashqari fondga, korxona yoki muassasa va boshqalarga yo‘naltirilishi mumkin.

Davlat moliyasining nazorat funktsiyasi quyidagi asosiy yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: 1) markazlashgan fondlarga mablag‘lar to‘g‘ri va o‘z vaqtida o‘tkazilishi ustidan nazorat; 2) iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olgan holda pul mablag‘larining markazlashgan fondlarining belgilangan parametrlarga rioya etishi ustidan nazorat; 3) moliyaviy resurslardan maqsadli va samarali foydalanish ustidan nazorat [13].

Moliyaviy resurslarning maqsadli va samarali ishlatilishi pul fondlarining shakllanishi va sarflanishiga doir tuziladigan rejali va hisobot smetalari asosida nazorat qilinadi.

Xulosa

Yuqorida ko‘rib chiqilgan tahlillar asosida aniqlanishicha, O‘zbekiston Respublikasida davlat moliya siyosati iqtisodiyotni boshqarishning eng muhim mexanizmlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Ayniqsa, davlat byudjeti orqali amalga oshirilayotgan moliyaviy siyosat mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligini ta‘minlash, investitsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash, xususiy sektorni rivojlantirish va aholining farovonligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Mustaqillikdan so‘ng mamlakatda moliya sohasida chuqur islohotlar amalga oshirildi, davlat byudjeti tizimi va fiskal boshqaruv bosqichma-bosqich modernizatsiya qilindi. Xususan, budjet jarayonining ochiqqligini ta‘minlash, moliyaviy resurslardan oqilona va samarali foydalanish, davlat moliyasining shaffofligini oshirish bo‘yicha huquqiy va institutsional asoslar yaratildi.

Tadqiqot metodologiyasida qo‘llanilgan tahlil, analitik va komparativ usullar asosida aniqlanishicha, O‘zbekistonda davlat moliya siyosati bugungi kunda quyidagi asosiy ustuvor yo‘nalishlarga qaratilgan:

- iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va diversifikatsiya asosida rivojlantirish;
- tashqi qarzlarni maqbul darajada ushlab turish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash;
- investitsiya muhiti va xususiy sektorni qo‘llab-quvvatlash orqali iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish;
- ijtimoiy sohalarini moliyalashtirish orqali barqaror rivojlanish va aholining turmush darajasini yaxshilash.

Shuningdek, davlat moliyasining rejalashtirish, tashkil etish, rag‘batlantirish va nazorat funksiyalari ham izchil amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, moliyaviy resurslarni shakllantirish va ularni iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha samarali taqsimlash orqali davlat o‘z strategik funksiyalarini bajarishga intilmoqda.

Umuman olganda, maqola tahlillaridan kelib chiqib aytish mumkinki, davlat byudjeti nafaqat daromad va xarajatlarni muvozanatlashtirish vositasi, balki iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda, davlat funksiyalarini samarali bajarishda, ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatni ta‘minlashda markaziy mexanizm sifatida faoliyat yuritmoqda. Bu esa davlat moliya siyosatini kelgusida yanada takomillashtirish va barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qiladigan kuchli vosita sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. B.I. Nurmuxamedova, Sh.K. Xamdamiyov, “davlat moliyasi”, Toshkent, “iqtisod-moliya,” 2020.
2. Samuelson, Paul A., and William D. Nordhaus. "Economics.", McGraw-Hill Education, 19th Edition. Bu iqtisodiyot bo'yicha keng qo'llaniladigan darslik bo'lib, davlat moliyasi haqida batafsil ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.
3. Samuelson, Paul A., and William D. Nordhaus. "Economics." McGraw-Hill Education, 19th Edition, Rosen, Harvey S. "Public Finance." McGraw-Hill Education, 8th Edition.
4. Rosen, Harvey S. "Public Finance.", McGraw-Hill Education, 8th Edition.
5. "Science and Education" jurnali, 2022 yil, 3-son, 5-mavsum. Maqolalar "Davlat moliyasini boshqarish, O‘zbekistonda davlat moliyasini samarali boshqarish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar va davlat moliya tizimini takomillashtirish bo‘yicha strategiyaning ustuvor yo‘nalishlari", O‘zbekistonda davlat moliya tizimidagi islohotlar va rivojlantirish istiqbollari
6. “IQTISODIYOTNI MODERNIZATCIYALASH VA DIVERSIFIKATCIYALASH STRATEGIYASI” o‘quv uslubiy qo‘llanma Iqtisodiyotni modernizatciyalash va diversifikatciyalash strategiyasi
7. "O'zbekistonda davlat qarzi siyosati va uning samaraligi tahlili". Azkurs.org
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish, Tadbirkorlik muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o‘sish uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi navbatdagi islohotlar to‘g‘risida - Xalq so‘zi
9. 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida, 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida

10. B.I. Nurmuxamedova, Sh.K. Xamdakov, “davlat moliyasi”, toshkent, “iqtisod-moliya” 2020
11. Samuelson, Paul A., and William D. Nordhaus. "Economics." McGraw-Hill Education, 19th Edition
12. "Davlat moliyasi: Nazariya va amaliyot" - T.M. Maslova., "Public Finance", Harvey S. Rosen, "Economics", Paul A. Samuelson va William D. Nordhaus.
13. Samuelson, Paul A., and William D. Nordhaus. "Economics." McGraw-Hill Education, 19th Edition., Rosen, Harvey S. "Public Finance." McGraw-Hill Education, 8th Edition, "Davlat moliyasi: Nazariya va amaliyot" - T.M. Maslova.